

Літаратура

1. Вольфрам, Х. Готы / Х. Вольфрам. – Санкт-Петербург : издательский дом «Ювента», 2003. – 653 с.
2. Роголев, А.Ф. Этноним гуды на географической карте: поиски исторической мотивации / А.Ф. Роголев // Советская этнография. – 1989. – № 6.
3. Археалогія і нумізматыка Беларусі. Мінск : Беларуская энцыклапедыя, 1993. – 702 с.
4. Предыстория белорусов с древнейших времен до XIII в. / сост. Пер., науч. Ред. А.Е. Тараса. – Минск : Харвест, 2010. – 544 с.
5. Иордан о происхождении и деяниях гетов «гетика». М., Издательство восточной литературы, 1960. – 435.
6. Гринблат, М.Я. Белорусы. Очерки происхождения и этнической истории / М.Я. Гринблат. – Минск : Наука и техника, 1968.
7. Лавринавичюс, Й. Древняя Литва : цивилизация и государство / Й. Лавринавичюс. – Минск, 2009. 326 с.
8. Советский энциклопедический словарь. М. : Советская энциклопедия, 1979. – 1600 с.
9. Пирсон, В. Электрон, или о предках, родстве и названии древних прусов. 1868.
10. Кушнер, П. Этническое прошлое Юго-Восточной Прибалтики / П. Кушнер // Этнические территории и этнические границы. Труды Института этнографии. Новая серия. Том XV. – М. : 1951; Кушнер П. Этническое прошлое юго-восточной Прибалтики / П.Кушнер. – Вильнюс : Минтис, 1991.

«ЧЫРВОНЫ МАЗЫРАЊІН»: ЛЯ ВЫТОКАЎ ПРАДПРЫЕМСТВА

У.В.Тугай, БДПУ (Мінск)

У 2013 г. калектыў цукеркавай фабрыкі «Чырвоны Мазыраўнін», што на Гомельшчыне, адзначыў сваё 100-годдзе са дня заснавання. Заснаванне кандытарскай фабрыкі звязана з імем нараўлянскага памешчыка Эдуарда Горвата, якому ад дзёда Даніэля Горвата дастаўся радавы маёнтак Нароўля. Поўнае імя Эдуарда Горвата – Эдуард – Маўрыкій Артуравіч – Даніэлевіч – Станіслававіч – Отавіч Горват.

Яшчэ ў 1850 г. на правым беразе Прыпяці Даніэль Горват будзе палац у стылі класіцызму, прыбудову да сядзібы – палаца, каталіцкую капліцу, фантан, альтанку, гаспадарчыя пабудовы і пейзажны парк над Прыпяццю. Акрамя гэтага, разбіваецца вялікі па плошчы сад і будуюцца палацы і ў Каралінскім (Ельскім) маёнтку, якім ен таксама валодаў. Менавіта на базе гаспадарчых пабудов у пачатку XX ст. адкрываецца невялікае прадпрыемства па вытворчасці салодкіх прысмакаў і варэння. Улічваючы тое, што попыт быў вялікі, сыравіны хапала, а асноўныя канкурэнты былі адносна далека, Эдуард Горват вырашае адкрыць сапраўднае, сучаснае прадпрыемства па вырабу салодкіх прысмакаў (цукерак).

У 1913 г. фабрыка выпусціла першую якасную прадукцыю, якая адпавядала патрабаванням часу і знайшла свайго пакупніка далека за межамі Нароўляншчыны. Асноўным брэндам фабрыкі стала вытворчасць карамелі, мармеладу і пасцлы. У 1914 г. была атрымана гандлёвая марка «Горват» па вырабу і продажы гэтай прадукцыі.

Недалека ад сядзібы-палаца пабудавалі два двухпавярховыя цагляныя будынкi, у якіх была распачата вытворчасць салодкіх прысмакаў. Гэта былі сапраўдныя будынкi, якія адпавядалі ўсім стандартам і патрабаванням часу. Цэгла для пабудовы выкарыстоўвалася мясцовая, але вогнетрывалая цэгла і гліна закупляліся ў Кіеве ў гандляра Булкіна Б.А., а таксама ў канторы будаўнічых матэрыялаў П.І.Хатаўнера. Захавалася некалькі накладных аб закупцы цэменту і мелу. Іх таксама набывалі ў Кіеве ў названых устаноў. Вокны, дзверы былі выраблены на прадпрыемстве Б.З.Ліфшыца ў Гомелі, а таксама на мясцовым прадпрыемстве. Шыбы ў вокны былі зроблены на мясцовым шклозаводзе, які распачаў сваю працу яшчэ ў 1896 г. і славіўся сваімі вырабамі. Дах будынкаў быў пакрыты бляхай, набытай у кіеўскай канторы М.І. Шлосберга «Паўднёвая вытворчасць вырабаў з бляхі». Там жа былі заказаны карабы для вентыляцыі, жолабы і г.д.

На кожным паверсе будынкаў былі пастаўлены печы з белай кафлі. Ёсць падстава сцвярджаць, што печы былі выраблены мясцовым мулярам Серагею Івановым. На 1914 г. захаваліся дакумент аб разліку з Івановым за ўстаноўку дзвюх канфорак у печы з кафлі ў памеры 10 рублёў.

Побач з будынкамі фабрыкі быў пабудаваны склад і іншы спецыяльныя пабудовы. Яны былі пабудаваны з круглага лесу пад лістовы цвік. Недалека ад будынкаў фабрыкі ў межах маёнтка было пабудавана жыллё для працаўнікоў фабрыкі. Даўжыня яго складала 24 аршыны, шырыня – 9 аршын, вышыня – 3,5 аршына. У будынку былі ўстаноўлены дзве печы з комінамі і юшкамі.

Абсталюванне для фабрыкі было набыта ў Варшаве, Кіеве, Маскве, дастаўлена ў Нароўлю па рацэ і ўстаноўлена ў новых будынках.

Галоўнае абсталюванне дастаўлялася па чыгуныцы да станцыі Калінкавічы – Мазыр, а пасля водным маршрутам на фабрыку. Так, таварыства Ота Актэрман, галоўнае прадстаўніцтва і склад маскоўскіх заводаў Каргес-Гамер, акцыянернае таварыства Брауншвейг і Шулер Гепінг прадавала абсталюванне і адпраўляла яго па чыгуныцы да станцыі Мазыр. Захавалася тэлеграма наступнага зместу: «...Э.Горвату. 10 июня 1914 г. Москва. Продано и отправлено Вам по железной дороге

большой скоростью на станцию Мозырь-Каленковичи за Ваш счет и страх. согласно Вашего телеграфного заказа 1 ящик КН 19392 содержащий паросиловую установку и закатную машинку модель SC фиг. 577 приводного действия с бесшумной передачей». Мантаж і наладка абсталявання праводзілася з дапамогай мясцовых умельцаў. Захаваўся кантракт Э. Горвата з мяшчанінам Р.Б.Шклюўскім аб рамонеці і іспыце парасілавай машыны. У акцыянерным таварыстве «Т.М.Апштэйн і сыны» ў Кіеве было набыта ўсе неабходнае для работы з металам: трубы, балкі, трапы, венцілі, мечыкі, трубарэзы і г.д.

Паравыя катлы былі ўстаноўлены ў пакоях першых паверхаў. Іх набылі ў Кіеўскай канторы Мальцаўскіх заводаў. Там жа быў набыты неабходны посуд і кафля для печак.

Кацельная працавала на торфе, які дастаўляўся з торфазавода па вузкакалейцы. Працяглася чыгункі складала каля дзесяці кіламетраў. Першая чыгунка ў Нароўлі была пушчана яшчэ у 1902 г. Яна называлася «Наровль – Красновская» і была разлічана на 12 год. Працяглася яе складала 56 вёрст. Чыгунка звязвала населеныя пункты Нароўля, Лінаў, Красноўка. Па чыгункі дастаўляліся лес і дрэвы з памешчыцкіх дач да Калегава, а затым далей па рацэ на Кіеў. Такім чынам, вопыт будаўніцтва чыгунак на Нараўляншчыне меўся, а сродкаў у Э. Горвата хапала. Можна нагадаць, што ў маентку у пачатку ХХ ст. існавалі наступныя прадпрыемствы: Міхнаўскі сенапрасавальны завод, конезавод, завод па вырабу паташу, дзёгцю, цэгля, шклозавод, малатарня, млынарня, валоўня, прадпрыемства па вырабу сокаў і варэння. Адкрыцце фабрыкі па вытворчасці цукерак было своечасовым і неабходным. У 1902 г. у маентку быў устаноўлены тэлефон, што дазволіла свачасова і больш аператыўна вырашаць пытанні жыццяздзейнасці маэнтка.

Тэхналогі былі выпісаны з-за мяжы. На жаль, іх прозвішчаў не захавалася. Можна толькі меркаваць, што гэты былі немцы, выпісаныя з Прусіі. У справе Э. Горвата (фонд Горватаў) запісана: ... меў любімую немку...Што гэта азначала, можна толькі здагадацца. Па некаторых звестках пасля смерці жонкі Э.Горват ажаніўся на гэтай немкі. Яна была забіта пры невызначаных абставінах на адным з прыёмў, якія ўстрайвалі Горваты ў Збышаве.

Увогуле ў Горватаў працавала шмат немцаў у якасці садоўнікаў, лекараў, сталяроў, упраўляючых. Так, Мальдэр Фрыц працаваў вартульніком урочышч, Мілер Аўгуст – у малочнай арцэлі, там жа працаваў і Мілер Фрыдрых. Фара Аўгуст працаваў памочнікам цесьяра. Фут Вільгельм і Фіндэр Іган працавалі кандытарамі. Сад і агарод падпарадкаваліся фабрыцы. На кожнага працаўніка была заведзена разліковая кніжка. Мазырская тыпаграфія Кукеля Р.М. друкавала такія кніжкі вялікім тыражом.

Гадавы аклад рабочага сада і агарода складаў 40–50 рублёў, прыкладна столькі ж складаў аклад кандытаруў. Усяго ў вытворчасці цукерак было занята каля 60 работнікаў.

Паралельна з набыццём абсталявання і будаўніцтвам памяшканняў быў закладзены новы сад плодовых дрэваў і раслін. Агульная плошча сада і агарода складала 60 га. Сярод садавіны былі лепшыя гатункі яблык, груш, сліў і вішань, смародзіны, маліны і ажыны. Журавіны, суніцы, чарніцы і брусніцы збіраліся ў мясцовых лясах. Асноўнай прадукцыяй прадпрыемства сталі мармелад, карамель, пасціла, павідла, джэм і варэнне. Тут жа, на прадпрыемстве, быў наладжаны выраб патакі, якая складала аснову шматлікіх вырабаў фабрыкі.

Аналагічны сад быў таксама закладзены ў маентку Галоўчыцы, які ў гэты час належаў Станіславу Горвату – дзядзьку Эдуарда Горвата. Сыравіна з Галоўчыц таксама дастаўлялася ў Нароўлю. У асноўным гэты былі яблыкі. Уся астатняя садава-плодовая сыравіна перапрацоўвалася на месцы. Неабходна адзначыць, што для вытворчасці цукерак выкарыстоўваўся спірт-данатурат, які ў вялікай колькасці выганяўся на спіртзаводзе Э. Горвата. Частка яго перапрацоўвалася ў Галоўчыцах, затым паступала на фабрыку цукерак, частка ішла на продаж.

Эдуард Горват быў дасведчаным знаўцам садовай справы. Ён закончыў Рыжскае політэхнічнае вучылішча, дзе прайшоў поўны курс навук і атрымаў ступень агранома – дыплом ад 31 снежня 1889 г. за № 567. Паспяхова кіраваў маэнткам яму дапамагала служба. З 1897 па 1900 гг. згодна з пастановай Мінскага дваранскага дэпутатскага сходу ад 6 лістапада 1897 г. і са згоды Мінскага губернатара ад 3 лістапада 1897 г. за № 10349 Э.Горват прызначаны дэпутатам Мінскага дэпутатскага сходу ад Мазырскага павета. У 1904 г. Эдуард Горват быў прызначаны членам Мінскага губернскага «савешчання» па перагляду законапалажэнняў аб сялянах.

Яго жонка – Ядвіга Аляксандраўна Аскерка – была дачкой Аляксандра Уладзіслававіча Аскеркі (1830–1911), кіраўніка паўстання 1863 г. Іх дзеці – Данііл-Аляксандр Горват памёр у маладым узросце ў горадзе Хельсінкі, дачка – Аляксандра Горват была замукам за Станіслававічам Ваньковічам (малодшым).

Грашовыя ўтрыманні за службу Эдуард Горват не атрымліваў, таму асабліваю ўвагу звяртаў на справы маэнтка. Радавы маэнтак Нароўля налічваў 28000 дзесяцін землі. У пачатку ХХ ст. у мястэчку Нароўля пражывала больш за 750 душ мужчынскага полу і столькі ж душ жаночага полу. За кароткі час на прадпрыемстве Э.Горвата быў наладжаны выпуск цукерак, якія атрымалі прызнанне не толькі ў Расійскай імперыі, але і за яе межамі. Цукерачная фабрыка Э. Горвата паспяхова канкурувала з падобнымі, больш моцнымі прадпрыемствамі ў Гомелі, Мінску, Бабруйску. У канцы 1917 г. у сувязі з рэвалюцыйнымі падзеямі вытворчасць цукерак была спынена.